

waarde van het boeddhisme voor het christendom, kwamen diverse kerkelijke organen in het geweer. Het provinciaal kerkbestuur van Friesland besloot uiteindelijk tot schorsing, maar werd door de algemene synode gedesavoueed.

Eén van Bählers artikelen gaat over: 'De idee der anarchie en doctor Eugen Heinrich Schmitt' (1904). In deze bijdrage vergeleek hij Tolstoy en Schmitt²⁰ met elkaar en wat hun betekenis voor het anarchisme aangaat, plaatste hij ze op één lijn. Dat Tolstoy veel beroemder werd dan Schmitt schreef Bähler toe aan het feit dat de eerste al een letterkundige van wereldfaam was voordat hij zich tot het christen-anarchisme bekende. In filosofisch opzicht achtte hij Schmitt echter hoger. Wat in het artikel opvalt is dat Bähler zijn *eigen* idee van anarchie behandelt en Schmitt min of meer monopoliseert. Hij deed dat als volgt: voor hem bestaat de menselijke realiteit niet in de verschijningsvorm van het lichaam; zijn werkelijkheid is de eeuwige oneindigheid als *geest*. In deze universele betekenis ziet de mens zich als één met God. Deze mens van 'hogere orde' is natuurlijk ver verheven boven hen die aan de materie en haar wetten gehoorzamen. Hij is de wegbereider van een heerlijke toekomst. In superieure figuren als Schmitt en Bähler, die beseffen dat zij één van geest zijn met het goddelijke, zal de nieuwe mensheid openbreken. In deze koninklijke gestalten zegeviert de anarchistische beweging. Het is opvallend dat een eigenzinnige figuur als Bähler zoveel aandacht kreeg. Dat hij zichzelf een profetenmantel omhing kan daartoe bijgedragen hebben. Een dergelijke uitstekende figuur hoorde volgens de redactie zeker thuis in het brede spectrum der vrijzinnigheid.

Het blad besteedde relatief veel aandacht aan esoterische onderwerpen als spiritisme en theosofie. Hetzelfde zien we overigens bij andere modern- vrijzinnige tijdschriften. De reeds genoemde *Stemmen uit de Vrije Gemeente* en het officiële orgaan van de Nederlandsche Protestantenbond *De Hervorming* stelden hiervoor hun kolommen eveneens open. In het laatstgenoemde weekblad woedde zelfs, weliswaar in de jaren 1915/1916, een heftige strijd pro en contra het spiritisme.²¹

In *Tekenen des Tijds* kwamen diverse vooraanstaande spiritisten aan bod. De belangrijkste is wel C. Hille Ris Lambers, tot

20. Eugen Heinrich Schmitt, 1851-1916. Hongaars godsdienstfilosoof; hij publiceerde o.a. *Leo Tolstoj und seine Bedeutung für unsere Kultur*. (1901); *Leo Tolstoj's Ideen über die Trennung von Kirche und Staat*. (1907); *Leo Tolstoj über die Wissenschaft*. (1910). Voor hem: Traugott Konstantin Oesterreich, *Friedrich Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie*, V. Berlin 1928, 353.

21. Men zie hiervoor ook: *Handelingen van de 46^e Algemeene Vergadering van de Nederlandschen Protestantenbond gehouden te Groningen 23, 24, 25 October 1916*. Amsterdam 1906, 32-42.